

CĂLĂTORIE PRIN ARHIVA MUZEULUI NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE DIN BUCUREȘTI

Ioana VASILOIU
Muzeul Național al Literaturii
Române, București
con_ioana@yahoo.com

Abstract: The National Museum of Romanian Literature Archive contains a rich heritage represented by manuscripts, letters, documents, original photographs, memorial items, and old Romanian books or periodicals. A journey into the archive of this public institution of culture, unique through its heritage value, is similar to an excursus into the deep memory of the history of literature, but also in the history of the European cultural values and, why not, an itinerary in the consciousness of humanity.

Keywords: archive, manuscript, heritage, collection, museum, cultural memory

Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române din București este un palimpsest. Ea conține un bogat patrimoniu reprezentat de manuscrise (în formă definitivă sau variante), scrisori și acte, fotografiile originale, obiecte memoriale ale celor mai importanți scriitori români, dar și de cărți vechi românești (unele cu dedicații, altele având însemnări de lectură) sau publicații periodice din secolele XIX și XX. O călătorie în arhiva acestei instituții publice de cultură, unică prin valoarea patrimoniului său, este un excurs în memoria profundă a istoriei literaturii române, dar și în istoria valorilor culturale europene și, de ce nu, un itinerar în conștiința umanității.

Ideea constituirii unei arhive care să adune la un loc manuscrisele literare rămase de la scriitori a aparținut editorului eminescian Dumitru Panaitescu Perpessicius, căruia i se datorează și înființarea Muzeului, la 1 iulie 1957. De la această dată arhiva s-a îmbogățit enorm (fie prin donații primite de la scriitori sau de la descendenții scriitorilor, fie prin oferte plătite) încât, astăzi, ea deține peste 300.000 de piese structurate în 300 de colecții (secolele XV-XX) de autor.

Să aruncăm un ochi în „lada“ cu manuscrise a muzeului, mărturie a laboratorului de creație a marilor nume ale istoriei literaturii române. O bijuterie muzeistică este, fără îndoială, caietul original de *Pasteluri* al regelui poeziei V. Alecsandri cu o dedicație, din 1875, a bardului de la Mircești către Carmen Sylva: „*Alteței sale, Principesa Elisaveta, omagiu de cea mai vie admirare pentru Poeta Doamnă și de cel mai profund respect pentru Doamna Poetă*“¹. Tot în colecția V. Alecsandri mai găsim o scrisoare

¹ V. Alecsandri, *Pasteluri* în arhiva M.N.L.R., nr. de inventar 21255.

originală către editorul său, datată „Mircești, ianuarie 1874”². Din aceeași perioadă literară, Muzeul deține și o scrisoare amicală a lui C. Negruzzi către Mihail Kogălniceanu, datată Iași, 14 mai 1864.³

O mare valoare muzeistică are, de asemenea, caietul proiectatei comedii *Titircă Sotirescu & C-ia*⁴ de I.L. Caragiale, donat muzeului de Ecaterina Caragiale Logadi, fiica scriitorului, și corespondența dramaturgului cu Paul Zarifopol din perioada berlineză.

Întrucât manuscrisele eminesciene au fost donate Bibliotecii Academiei Române în anul 1902 de către T. Maiorescu, arhiva Muzeului Național al Literaturii Române deține puține manuscrise eminesciene: manuscrisul poeziei *La Steaua*, corespondența cu T. Maiorescu din perioada studiilor berlineze și o scrisoare adresată lui Samson Bodnărescu, datată Iași, 25 Noiembrie, 1876. Foarte bine reprezentate, în arhiva M.N.L.R. București, sunt edițiile de poezie eminesciană apărute la sfârșitul veacului și în prima parte a secolului XX: ediția a IV-a (1889) a ediției princeps (1883) realizată de T. Maiorescu când poetul era internat la Sanatoriul de la Obër – Dobling⁵; ediția lui V.G. Morțun (primul editor de proză și publicistică, dar și al poeziilor de adolescență) – *Proză și versuri*, editor V.G. Morțun, Iași, 1890, ediție de lux; ediția ex-junimistului A.D. Xenopol – *Poezii complete*, Iași, Editura Librăriei Șaraga, 1893; ediția lui Nerva Hodoș – *Poezii postume* (1902); ediția criticului sămănătorist Ilarie Chendi – *Opere complete I*, consacrată *Literaturii populare* culeasă și prelucrată de Eminescu; ediția lui Ion Scurtu, apărută în 1908 – *Poezii*, ediție îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu, București, Editura Minerva; ediția lui A.C. Cuza apărută în 1914 și intitulată sugestiv: *Opere complete. Poezii. Nuvele. Roman. Teatru. Cugetări. Scrieri: Literare, economice, politice și filosofice. Scrisori. Critica rațiunii pure de Kant. Cu o prefață și un studiu introductiv de A.C. Cuza* și exemplele ar putea continua.

Alți scriitori prezenți în arhivă prin manuscrise definitive ale operelor sau doar bruioane literare, însemnări și încercări de laborator în diverse variante sunt: Al. Macedonski – manuscrisul *Poema rondelurilor și Thalassa*; L. Rebreanu – manuscrisele romanelor *Adam și Eva*, *Amalgam*, corespondența scriitorului cu Emil Rebreanu; Hortensia Papadat-Bengescu – manuscrisele romanelor *Concert din muzică de Bach* (fragmente), *Rochia miresei* și *Fetița*; Camil Petrescu – manuscrisul piesei *Bălcescu*, piesa *Mioara* și lucrarea filosofică *Doctrina substanței*; Mihail Sadoveanu –

² V. Alecsandri, *Scrisoare* datată ianuarie 1874, în arhiva M.N.L.R., nr. de inventar 17371.

³ C. Negruzzi către Mihail Kogălniceanu în arhiva M.N.L.R., nr. de inventar 23750.

⁴ I. L. Caragiale, *Titircă Sotirescu & C-ia*, caiet manuscris în arhiva M.N.L.R., nr. de inventar 23482.

⁵ Mihail Eminescu, *Poesii*, ediția a patra, cu o notiță biografică de T. Maiorescu, Editura Librăriei Socecu & Comp., București, 1889, în arhiva M.N.L.R. nr. de inventar 8174.

manuscrisele romanelor *Baltagul*, *Creanga de aur*, *Frații Jderi*, *Mariana Vidrașcu*, *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*, *Nicoară Potcoavă*, *Nunta domniței Ruxandra*, *Venea o moară pe Siret*, *Demonul tinereții*; Ion Barbu, manuscrisul *Joc secund* și caietul manuscris *Ocean*; Lucian Blaga – manuscrisul volumului de versuri *Poemele luminii*, manuscrisele pieselor *Tulburarea apelor*, *Cruciada copiilor*; Vasile Voiculescu – manuscris *Ultimele Sonete închipuite ale lui Shakespeare*; Constantin Noica – *Cuvânt înainte* la volumul *Norii* de Petru Creția, *Cartea pe care n-o citea Ioana d'Arc* – o analiză a spectacolului *Ioana d'Arc pe rug* de Paul Claudel, dar și scrisorile filosofului către Lucian Blaga în care elogiază sistemul filosofic și personalitatea poetului ardelean sau către Petru Creția (dintre anii 1978-1984) care se referă la ediția Platon, dar și la manifestarea din 20 octombrie 1978 de la Muzeul Literaturii Române, când Noica a pledat pentru editarea caietelor Eminescu.⁶

Fondurile scriitorilor sunt completate de o colecție impresionantă de acte originale, fotografiile originale sau piese de mobilier autentice care refac atmosfera de lucru a creatorilor români din arhiva M.N.L.R. București.

Călătorul prin arhivă are ocazia unică de a cunoaște actul original al numirii celor trei scriitori: Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și Costache Negruzzi ca „Directori ai Teatrului Național din Iași“, în anul 1840. Un fragment din viața de familie a scriitorului Grigore Alexandrescu se poate surprinde, parcurgând albumul original de fotografii al familiei scriitorului pe a cărui primă pagină descoperim o dedicație, din 1873, scrisă de poetul Vasile Alecsandri către domnișoara Angelina Alexandrescu – „suvenir din partea amicului părintelui său“.⁷

Un prețios autograf al lui Alecsandri găsim pe pliurile unui evantai din lemn de palisandru, cu ornamente florale și un ciucure de mătase naturală albă, donat de scriitoarea Alice Botez. Celebrul evantai a aparținut inițial stră-stră bunicii sale care, se pare, sensibilă la farmecele poeziei „veșnicului tânăr și ferice“ Alecsandri, l-a rugat pe poet să-i scrie pe evantai câteva versuri.⁸

Vizitatorul dornic de întâlniri cu „spiritul“ scriitorilor, cu universul lor domestic, nu doar interior, are șansa de a privi și, poate, de a atinge în treacăt, saboții japonezi ai fiicei lui Macedonski, ștampilele cu blazonul familiei, sigiliile, mătăniile, cărțile de vizită, un coupe-papier din lemn cu plăsele din sedef, săculeții cusuți cu mărele în care își ținea galbenii

⁶ Constantin Noica, *Cartea pe care n-o citea Ioana d'Arc*, ediție bibliofilă alcătuită de Simona Cioculescu, Colecția Manuscrise, București, Editura M.N.L.R., 2009.

⁷ Vezi arhiva M.N.L.R. București, Album de fotografii originale Gr. Alexandrescu, nr. de inventar 23492.

⁸ Vezi arhiva M.N.L.R. București, evantai, nr. de inventar 23954.

excentricul autor al celebrei epigrame. Poate, de asemenea, dacă are răgaz, să poposească o clipă în fața biroului de lucru, cu incrustații zoomorfe și florale al lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, mesei de lucru din lemn de nuc cu motive florale a lui Șt. O. Iosif sau în fața bibliotecii în stil florentin, cu motive florale clasice și zoomorfe, realizată într-un atelier din Ardeal, în care George Coșbuc își păstra volumele despre miturile antice.

Obiectele memoriale fascinează, seduc, pentru că ele deschid o ușă spre universul intim, privat al omului care se ascunde în spatele creatorului.

Vizitatorul – călător – poate, dacă se lasă purtat pe culmile imaginației stimulative, să savureze o cană de ceai din colecția Adrian Maniu împreună cu L. Rebreanu îmbrăcat în joben, cu fular și papion⁹, să joace șah cu Mihail Sadoveanu, să-și prepare un ceai într-unul din ceainicurile aceluiași prolific povestitor, să-și asculte inima la stetoscopul medicului-poet Vasile Voiculescu, să privească lumea prin ochelarii lui T. Arghezi sau prin ochelarii cu lupă ai fondatorului Muzeului și editorului eminescian Perpessicius, să citească o pagină din *Punct* în jilțul executat, în Transilvania, din lemn masiv cu motive populare și însemne zodiacale al avangardistului Vinea sau... de ce nu... să aștearnă pe hârtie (la unul dintre birourile din fondurile Nicolae Velea, Ion Vinea, Vasile Voiculescu etc.) câteva gânduri cu instrumentele de scris din bogata colecție a Muzeului: stiloul poetului de la Mărțișor, stiloul din ebonită al autorului *Sonetelor închipuite* ori cu ustensilele scriitoricești ale lui Petru Creția, Costache Olăreanu sau Virgil Gheorghiu.

La Întâlnirea cu Autorii Români, călătorul prin arhiva Muzeului, se poate bucura și de apariția (pe neprevăzute) a multor nume importante ale fenomenului literar universal.

Existența manuscriselor care atestă prezența unor scriitori străini în arhiva Muzeului reprezintă un aspect mai puțin cunoscut vizitatorilor. Scriitoarea română cu cea mai bogată corespondență cu străinătatea este Martha Bibescu care primește scrisori de la Paul Valéry, Paul Claudel, Antoine de Saint-Exupéry sau Saint-John Perse.

Criticul și poetul Dragoș Vrânceanu are scrisori de la Giovanni Papini, Giuseppe Ungaretti, Carlo Bo, Eugenio Montale.

În arhiva Muzeului se mai găsesc scrisori primite de Vasile Alecsandri de la Sully Prudhomme, de Panait Istrati de la Nikos Kazantzakis, de Sașa Pană de la Paul Éluard, de Anton Bibescu de la Marcel Proust, de Elena Bacaloglu de la Benedetto Croce, istoricul Marcu Beza de la John Galsworthy, de profesorul și criticul Mihail Dragomirescu

⁹ Vezi fondul L. Rebreanu, arhiva M.N.L.R.

de la Benedetto Croce, de Sergiu Dan de la Louis Aragon¹⁰ și exemplele ar putea continua. Majoritatea acestor epistole, conservate cu sfințenie de către specialiștii instituției, au fost publicate în revista Muzeului, Manuscriptum¹¹.

În cei cincizeci și nouă de ani de existență, Muzeul Național al Literaturii Române a achiziționat nu doar manuscrisele, scrisorile, actele, fotografiile rămase de la scriitori, ci și cărți vechi și rare (cu adnotări, dedicații, ex-librisuri) românești și străine.

Una dintre cele mai vechi și mai valoroase cărți din patrimoniul Muzeului este *Cazania* sau *Carte românească de învățătură*, tipărită, la Iași, în anul 1643. *Cazania* lui Varlaam se păstrează într-o excelentă stare de conservare, alături de alte volume vechi: *Psaltirea slavo-română*, tipărită sub îndrumarea mitropolitului Dosoftei, la Iași, în 1680; *Biblia de la București* – prima traducere completă în limba română a textelor biblice, tipărită în anul 1688, cartea are 944 de pagini, imprimate cu caractere chirilice și a fost achiziționată prin Anticariat, în anul 1961¹². O colecție valoroasă deține Muzeul din cărțile domnitorului și cărturarului Dimitrie Cantemir: *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* (Hamburg, 1745), *Istoria ieroglifică* (1705), *Hronicul vechimei a romano-moldo-valahilor* (Iași, 1835) și *Descrierea Moldovei*, Mănăstirea Neamț, 1825.

O adevărată bijuterie muzeistică este volumul de versuri religioase, apărut în anul 1830, cu caractere chirilice, intitulat *Versuri musicești* – scris și tipărit de „finul Pepelei, cel isteț ca un proverb“.

Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române din București deține, de asemenea, o colecție impresionantă de periodice (peste 40 000 de publicații din secolele XIX – XX), unele cu valoare de unicat, organizate după criteriul formatelor și al titlurilor. Dintre cele mai semnificative titluri, putem enumera: *Curier de ambe sexe* – tipărit de I. Heliade Rădulescu (1837-1847); *Aghiuză* – sub conducerea lui B.P. Hasdeu (1863-1864), *Albina românească*, Iași, (1829-1835), (1837-1850) – primul ziar în limba română din Moldova; *Convorbiri Literare* de la primul număr– 1867 – până astăzi; *Literatorul* lui Al. Macedonski (1880-1919); *Contemporanul* (1881-1891); *Columna lui Traian* sub direcția lui B.P. Hasdeu (1870-1883); *Bilete de papagal* din perioada 1928-1945, apărută sub conducerea lui T. Arghezi, *Noua Revistă Română*, tipărită la București în perioada 1900-1916, redactor fiind C. Rădulescu-Motru, etc. Titlurile amintite reprezintă doar o mică

¹⁰ Vezi arhiva M.N.L.R. București: Aragon, Louis scrisoare către Sergiu Dan (1963) – nr. de inventar 11858 și Aragon, Louis scrisoare către Sergiu Dan (1960), nr. de inventar 6464.

¹¹ Câteva exemple: Corespondența Victor Hugo-Hermiona Asachi – Quinet în *Manuscriptum*, nr. 4(5)/1971 p. 143-156; Corespondența Hermiona Asachi-Quinet-Victor Hugo în *Manuscriptum*, nr. 1(6)/1972 p. 143-151. Paul Valéry corespondență cu George Oprescu în *Manuscriptum*, nr. 3(4)/1971 p. 171-177.

¹² *Biblia de la București*, 1688, arhiva M.N.L.R., nr. de inventar 11233.

parte din fondul deținut de Depozitul de Periodice Românești. Fenomenul avangardist european și românesc este excelent reprezentat, în arhiva Muzeului, prin colecția impresionantă de publicații apărute în intervalul 1912-1948. La o cercetare atentă a presei românești de avangardă din bogata arhivă, am identificat paisprezece periodice de avangardă (în colecții incomplete, ce-i drept): *Alge*, *Clopotul*, *Contimporanul*, *Integral*, *Meridian*, *Punct*, *Radical*, *Simbolul*, *Unu*, *Urmuz*, *Viața imediată*, *Zodiac*, *75 HP*, *Revista XX-literatură contemporană*. De pildă, *Muzeul* deține douăzeci și două de „caete lunare“ (din cele treizeci și patru câte au apărut în total) ale revistei *Meridian*. *Caet lunar*. *Revistă democratică*, apărută la Craiova (mai 1934 – iunie 1938; 1941; aprilie 1943 – octombrie 1946). La revista craioveană publicată de Tiberiu Iliescu vor semna articole Virgil Ierunca, Sașa Pană, Virgil Gheorghiu, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Pericle Martinescu, Geo Bogza, Emil Botta, Virgil Carianopol. În aceeași arhivă, la numărul de inventar 24217, găsim un exemplar din numărul unic al renumitei reviste de avangardă *75 H.P.*, apărută la București, în octombrie 1924. Din cele cincizeci de numere ale revistei avangardiste *Unu*¹³, găsim 16 numere, din ani diferiți, din cele cinci numere ale revistei *Urmuz*¹⁴, editată de Geo Bogza, doar primul număr, din cele șaisprezece numere ale revistei *Punct*¹⁵, arhiva M.N.L.R. deține patru numere și exemplele ar putea continua.

Alături de periodice, cărți vechi și rare, manuscrise, fotografiile originale, Muzeul Național al Literaturii Române, din București, deține o importantă colecție de artă plastică (lucrări de grafică, pictură, sculptură). Dintre cele mai importante lucrări de artă plastică care au constituit „deliciul“ multor expoziții temporare putem semnală: portretul în cărbune al lui Gala Galaction executat de Gh. Löwendal, portretele lui V. Alecsandri și Camil Petrescu realizate de Camil Ressu, picturile în ulei ale lui Mișu Popp reprezentându-i pe Grigore Alexandrescu și Ion Heliade Rădulescu, portretul lui Ion Minulescu de Jean Steriadi, Liviu Rebreanu – desen semnat de Francisc Șirato, pictură în ulei de Felix Lupu reprezentându-l pe Mircea Eliade, Mihail Sadoveanu cu fiica sa Profira – realizat de Nelly Știubei, Ion Vinea – desen în creion realizat de M.H. Maxy în 1922, Camil Petrescu – portret realizat în cărbune de Lily Vereea Schneider în anul 1935, Dumitru Panaitescu–Perpessicius – portret în ulei, pe pânză semnat de Mihai Onofrei în 1940, Cezar Bolliac – portret realizat de Theodor Aman în 1876 (gravură) etc. Dintre sculpturi trebuie amintite: busturile lui M. Eminescu realizate de sculptorii Ion Jalea și Ion Vlasiu (aflate în custodie), cele ale lui O. Goga, Mihail Sadoveanu și Tudor Vianu, semnate de Mihaela Pătrașcu (în custodie), Panait Istrati – bust din bronz pe un postament din piatră realizat de Paul Sterț, O. Goga – bust din marmură albă realizat de Ion C. Dimitriu

¹³ *Unu* în arhiva M.N.L.R. este reprezentat de următoarele numere: 26, 28, 29, 32 / 1930; 33, 37, 38, 40 / 1931; 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50 / 1932.

¹⁴ *Urmuz* 1/1928, nr. de inventar 24 214.

¹⁵ *Punct*: 3/1924, 8/1925, 6-7/1925.

Bârlad, Vasile Voiculescu – bust din piatră artificială, patinată în fontă realizat de Argeș Epure, Nichita Stănescu – bust în marmură de Rușchița, realizat de Gheorghe Tănase, etc. Prin arhitectura sa remarcabilă, prin valoarea inestimabilă a colecțiilor sale, detaliile fondurilor și a cataloagelor, arhiva M.N.L.R. București este un topos al identității noastre culturale permanent vizitat, revizitat.

O călătorie în Arhiva Muzeului este în esență, un drum inițiativ în memoria spirituală națională și, implicit, universală.